مەدىنىدە نازىل بولغان | سۈرە ھۇجۇرات | 18 ئايەت

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُقَدِّمُوا۟ بَيْنَ يَدَىِ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۖ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١﴾
يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَرْفَعُوٓا۟ أَصْوَٰتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ ٱلنَّبِىِّ وَلَا تَجْهَرُوا۟ لَهُۥ بِٱلْقَوْلِ كَجَهْرِ
بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَٰلُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٢﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَٰتَهُمْ
عِندَ رَسُولِ ٱللَّهِ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱمْتَحَنَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ ۚ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٣﴾

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان اللہ نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن

ئى مۆمىنلەر! سىلەر اللەنىڭ ۋە اللەنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ئالدىدا (ھېچقانداق بىر ئىشنى ۋە سۆزنى) ئالدى بىلەن قىلماڭلار، اللەدىن قورقۇڭلار، اللە ھەقىقەتەن (سۆزۈڭلارنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، (نىيىتىڭلارنى ۋە ئەھۋالىڭلارنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر[1]. ئى مۆمىنلەر! (رەسۇلۇللاغا سۆز قىلغان چېغىڭلاردا) ئاۋازىڭلارنى پەيغەمبەرنىڭ ئاۋازىدىن يۇقىرى قىلماڭلار، سىلەر بىر ـ بىرىڭلار بىلەن (توۋلاپ) يۇقىرى ئاۋازدا سۆزلەشكەندەك، پەيغەمبەرگە (توۋلاپ) يۇقىرى ئاۋازدا سۆز قىلماڭلار، (ئۇنداق قىلساڭلار) ئۆزلىرىڭلار تۇيماستىن، (قىلغان ياخشى) ئەمەللىرىڭلار بىكار بولۇپ كېتىدۇ[2]. شۈبھىسىزكى، رەسۇلۇللانىڭ يېنىدا پەس ئاۋازدا گەپ قىلغانلارنىڭ دىللىرىنى اللە تەقۋا ئۈچۈن سىنىغان، ئۇلار مەغپىرەتكە ۋە كاتتا ساۋابقا (يەنى جەننەتكە) ئېرىشىدۇ[3].

اللہ نىڭ ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ئالدىدا ئالدىراڭغۇلۇق قىلىشتىن توسۇش، اللہ نىڭ پەيغەمبىرىنى ھۆرمەتلەشكە ۋە ئۇنىڭغا ئەدەبلىك ھالدا مۇئامىلە قىلىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا

اللہ تەئالا بۇ ئايەتلەر ئارقىلىق مۆمىن بەندىلىرىگە ئۇلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا چوڭقۇر ھۆرمەت ۋە ئېھتىرام بىلدۈرگەن، ئۇنى ئەزىزلىگەن ۋە قەدىرلىگەن ھالدا مۇئامىلە قىلىشى ھەققىدە ئەدەپ ئۆگىتىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئى مۆمىنلەر! سىلەر اللەنىڭ ۋە اللەنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ئالدىدا (ھېچقانداق بىر ئىشنى ۋە سۆزنى) ئالدى بىلەن قىلماڭلار**﴾ يەنى ئىشلارنى ۋە سۆزلەرنى ئالدىراڭغۇلۇق قىلىپ ئۇنىڭدىن بۇرۇن قىلىپ سالماڭلار. ھەممە ئىشلارنى ئۇنىڭغا ئەگىشىپ قىلىڭلار.

ئەلى ئىبنى ئەبۇ تەلھە، ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ بۇ ئايەت ھەققىدە: سىلەر قۇرئانغا ۋە سۈننەتكە خىلاپ سۆزلەرنى قىلماڭلار، دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. قەتادە: بىزگە ئېيتىلىشىچە، ئادەملەر ئەگەر ماۋۇ ـ ماۋۇ ئىشلاردا ئايەت نازىل قىلىنغان بولسىكەن، ئەگەر ماۋۇ ـ ماۋۇ ئىشلار بولغان بولسا

www.munber.org

ئىكەن دېيىشكەن. شۇنىڭ بىلەن الله تەئالا ئۇلارنىڭ بۇ قىلمىشلىرىنى ياقتۇرماي يۇقىرىدىكى ئايەتنى نازىل قىلدى، دېدى.

﴿الله دىن قورقۇڭلار﴾ يەنى الله سىلەرنى ئەمر قىلغان ئىشتا تەقۋادارلىق قىلىڭلار. **﴿الله ھەقىقەتەن (سۆزۈڭلارنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر، (نىيىتىڭلارنى ۋە ئەھۋالىڭلارنى) بىلىپ تۇرغۇچىدۇر﴾**، **﴿ئى مۆمىنلەر! (رەسۇلۇللاھقا سۆز قىلغان چېغىڭلاردا) ئاۋازىڭلارنى پەيغەمبەرنىڭ ئاۋازىدىن يۇقىرى قىلماڭلار﴾** بۇ ئۆگىتىلگەن ئەدەب ـ ئەخلاقنىڭ ئىككىنچىسىدۇر. الله تائالا بۇ ئايەتتە مۆمىنلەرگە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىدا ئاۋازلىرىنى ئۇنىڭ ئاۋازىدىن يۇقىرى كۆتۈرمەسلىك ھەققىدە تەربىيە قىلىدۇ. رىۋايەت قىلىنىشىچە بۇ ئايەت ئەبۇ بەكرى بىلەن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما ھەققىدە نازىل بولغان.

ئىمام بۇخارى، ئەبۇ مۇلەيكىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئىككى ياخشى ئادەم يەنى ئەبۇ بەكرى بىلەن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما ھالاك بولغىلى تاس قالغان. چۈنكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا بەنى تەمىم قەبىلىسىدىن بىر گۇرۇھ ئۇلاغلىق كىشىلەر كەلگەن چاغدا، ئۇ ئىككىسى ئۇنىڭ قېشىدا ئاۋازلىرىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ سۆزلەشكەن. ئۇ ئىككىسىنىڭ بىرى بەنى مۇجاشىئنىڭ قېرىندىشى ئەقرەئ ئىبنى ھابىسەنى ئەمىرلىككە كۆرسەتسە، يەنە بىرى باشقا بىر ئادەمنى ئەمىرلىككە كۆرسەتكەن. شۇنىڭ بىلەن ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: سەن داۋاملىق ماڭا قارشى ئىش قىلىسەن، دېگەن. ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ: مەن ساڭا قارشى ئىش قىلمىدىم، دېگەن. شۇنداق دېيىشىپ ئۇلارنىڭ ئاۋازلىرى يۇقىرى چىقىپ كەتكەن. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا **﴿ئى مۆمىنلەر! (رەسۇلۇللاھقا سۆز قىلغان چېغىڭلاردا) ئاۋازىڭلارنى پەيغەمبەرنىڭ ئاۋازىدىن يۇقىرى قىلماڭلار، سىلەر بىر ـ بىرىڭلار بىلەن (توۋلاپ) يۇقىرى ئاۋازدا سۆزلەشكەندەك، پەيغەمبەرگە (توۋلاپ) يۇقىرى ئاۋازدا سۆز قىلماڭلار، (ئۇنداق قىلساڭلار) ئۆزلىرىڭلار تۇيماستىن، (قىلغان ياخشى) ئەمەللىرىڭلار بىكار بولۇپ كېتىدۇ﴾** دېگەن ئايەتنى نازىل قىلغان.

ئىبنى زۇبەير رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما: بۇ ئايەت نازىل بولغاندىن كېيىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نېمە دېگەنلىكىنى سورىمىغىچە، ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاڭلىغۇدەك ئۈنلۈك ئاۋازدا سۆز قىلمايتتى، دېگەن. ئۇ يەنى ئىبنى زۇبەير چوڭ دادىسى ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەققىدە بىرەر نەرسە دېمىگەن. بۇنى ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان.

ئىمام بۇخارى، ئەبۇ مۇلەيكىنىڭ يەنە بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېگەنلىكىنى بايان قىلغان: بەنى تەمىم قەبىلىسىدىن بىر گۇرۇھ ئۇلاغلىق كىشىلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كەلگەن. ئەبۇ بەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: قەئقائى ئىبنى مەئبەدنى ئۇلارغا ئەمىر قىلغىن، دېگەندە ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ئەقرە ئىبنى ھابىسەنى ئەمىر قىلغىن، دېگەن.

ئىمام بۇخارى، ئەنەس ئىبنى مالىكنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سابىت ئىبنى قەيس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى بىر قانچە كۈن كۆرمىگەنلىكى ئۈچۈن سۈرۈشتە قىلدى. بىر ئادەم: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! مەن ساڭا ئۇنىڭ خەۋىرىنى ئېلىپ كېلەي، دېدى. ئاندىن ئۇ ئۇنىڭ ئۆيىگە كەلدى. سابىت ئۆيىدە بېشىنى ساڭگىلاتقان ھالدا تۇراتتى. ئۇ ئادەم ئۇنىڭغا: نېمە بولدۇڭ؟ دېدى. ئۇ جاۋابەن: يامان ئىش يۈز بەردى، دېدى. ئەسلىدە ئۇ ئاۋازىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاۋازىدىن يۇقىرى كۆتۈرۈپ گەپ قىلىدىغان بولغانلىقى ئۈچۈن مېنىڭ ئەمەلىم بىكار بولۇپ كەتتى، مەن دوزاخ ئەھلىدىن بولۇپ قالدىم دەپ ئويلاپ، شۇنداق چۈشكۈنلىشىپ كەتكەن ئىدى. ئۇ ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ، سابىتنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بەردى. كېيىن ئۇ ئادەم

www.munber.org

سابىتنىڭ قېشىغا كاتتا خۇش خەۋەر بىلەن قايتا باردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «سەن سابىتنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا: شەك ـ شۈبھىسىزكى، سەن دوزاخ ئەھلىدىن ئەمەسسەن، بەلكى، سەن چوقۇم جەننەت ئەھلىدىنسەن دېگىن» دېگەن ئىدى.

ئىمام ئەھمەد، ئەنەس ئىبنى مالىكنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بۇ ئايەت يەنى **﴿ئى مۆمىنلەر! (رەسۇلۇللاھقا سۆز قىلغان چېغىڭلاردا) ئاۋازىڭلارنى پەيغەمبەرنىڭ ئاۋازىدىن يۇقىرى قىلماڭلار، سىلەر بىر ـ بىرىڭلار بىلەن (توۋلاپ) يۇقىرى ئاۋازدا سۆزلەشكەندەك، پەيغەمبەرگە (توۋلاپ) يۇقىرى ئاۋازدا سۆز قىلماڭلار، (ئۇنداق قىلساڭلار) ئۇزلىرىڭلار تۇيماستىن، (قىلغان ياخشى) ئەمەللىرىڭلار بىكار بولۇپ كېتىدۇ﴾** دېگەن ئايەت نازىل بولغان مەزگىللەردە سابىت ئىبنى قەيس يۇقىرى ئاۋازدا گەپ قىلىدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ سۆزلىگەن كىشى مەن ئىدىم، مەن دوزاخ ئەھلىدىن بولۇپ قالدىم، ياخشى ئەمەلىم بىكار بولۇپ كەتتى، دېدى. ئۇ ئائىلىسىدە بىر قانچە كۈن قايغۇرغان ھالدا ئولتۇرۇپ قالدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى سۈرۈشتە قىلدى. بەزى ئادەملەر ئۇنىڭ ئۆيىگە باردى ۋە ئۇنىڭغا: ساڭا نېمە بولدى؟ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سېنى سۈرۈشتە قىلىۋاتىدۇ، دېدى. ئۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ سۆزلىگەن كىشى مەن ئىدىم، مەن ئۇنىڭغا يۇقىرى ئاۋازدا توۋلاپ سۆزلەيتتىم، ئەمدى ياخشى ئەمەلىم بىكار بولۇپ كەتتى، مەن دوزاخ ئەھلىدىن بولۇپ قالدىم، دېدى. ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا سابىتنىڭ ئېيتقانلىرىنى يەتكۈزدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ياق، بەلكى ئۇ جەننەت ئەھلىدىندۇر» دېدى.

ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دەيدۇ: بىز سابىتنىڭ ئارىمىزدا ھايات يۈرگەنلىكىنى كۆرەتتۇق، بىز ئۇنىڭ جەننەت ئەھلىدىن ئىكەنلىكىنى بىلەتتۇق. يەمامە ئۇرۇشى بولغان كۈنى ئارىمىزدىكى بەزى ئىشلار رېئاللىققا ئايلاندى. ئۇرۇشتا سابىت ئىبنى قەيسمۇ كەلگەن ئىدى. ئۇ خۇش پۇراق ئىشلىتىپ كېپەنلىكىنى كىيدى، ئاندىن: دوستلىرىڭلارنى قان تۆكۈشكە مەجبۇرلىشىڭلار نېمە دېگەن يامان دېدى ـ دە، ئۇلار بىلەن تاكى شېھىت بولغىچە جەڭ قىلدى (اللە ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن!). اللە تائالا مۆمىنلەرنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا، بىر ئادەم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن باشقا بىر ئادەمگە توۋلاپ يۇقىرى ئاۋازدا سۆزلىگەندەك سۆزلەشتىن توستى. ئەكسىچە ئۇ ئۇنىڭغا، تەمكىنلىك، ئېھتىرام ۋە ھۆرمەت بىلەن سۆز قىلىشى كېرەك، شۇنىڭ ئۈچۈن اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: **﴿سىلەر بىر ـ بىرىڭلار بىلەن (توۋلاپ) يۇقىرى ئاۋازدا سۆزلەشكەندەك، پەيغەمبەرگە (توۋلاپ) يۇقىرى ئاۋازدا سۆز قىلماڭلار﴾** بۇ ھەقتە اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ئى مۆمىنلەر!) پەيغەمبەرنى سىلەر بىر ـ بىرىڭلارنى چاقىرغاندەك چاقىرماڭلار﴾[1].

﴿(ئۇنداق قىلساڭلار) ئۇزلىرىڭلار تۇيماستىن، (قىلغان ياخشى) ئەمەللىرىڭلار بىكار بولۇپ كېتىدۇ﴾ يەنى بىز سىلەرنى پەيغەمبەرنىڭ قېشىدا يۇقىرى ئاۋازدا سۆز قىلىشتىن پەقەت، ئۇنىڭدىن پەيغەمبەرنىڭ ئاچچىقلىنىشى، ئاندىن پەيغەمبەر ئاچچىغلانغانلىقى ئۈچۈن اللە تائالانىڭ ئاچچىقلىنىشى، ئاندىن اللە تائالا پەيغەمبىرىنى ئاچچىقلاندۇرغان كىشىنىڭ ئەمەلىنى، بىكار قىلىۋېتىشى ۋە ئۇ كىشىنىڭ بۇنى بىلمەي قېلىشىدىن قورققانلىقى ئۈچۈنلا توستۇق.

بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ:«شەك ـ شۈبھىسىزكى، بىر ئادەم اللە تائالانىڭ رازىلىقى ئۈچۈن، بىرەر سۆزنى ئاغزىدىن پەرۋاسىزلا چىقىرىپ سالىدۇ ـ دە، شۇ سۆزنىڭ ساۋابى بىلەن ئۇ ئادەمگە جەننەت يېزىلىدۇ. بىر ئادەم اللە تائالانى

[1] سۈرە نۇر 63 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

غەزەپلەندۈرىدىغان بىرەر سۆزنى پەرۋاسىزلا چىقىرىپ سالىدۇ ـ دە، ئۇ سۆزنىڭ جازاسى بىلەن ئۇ ئادەم ئاسمان ـ زېمىننىڭ ئارىسىدىنمۇ يىراق بولغان دوزاخقا يىقىلىدۇ»

اللە تائالا بەندىلىرىنى پەيغەمبەرنىڭ قېشىدا تۆۋەن ئاۋازدا سۆز قىلىشقا تەۋسىيە قىلىپ ۋە ئۇنىڭغا رىغبەتلەندۈرۈپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**شۈبھىسىزكى، رەسۇلۇللاھ نىڭ يېنىدا پەس ئاۋازدا گەپ قىلغانلارنىڭ دىللىرىنى اللە تەقۋا ئۈچۈن سىنىغان**﴾ يەنى ئۇلارنىڭ دىللىرىنى تەقۋالىق ئۈچۈن خالىس قىلغان ۋە تەقۋالىقنىڭ ماكانى قىلغان.

﴿**ئۇلار مەغپىرەتكە ۋە كاتتا ساۋابقا (يەنى جەننەتكە) ئېرىشىدۇ**﴾ ئىمام ئەھمەد، مۇجاھىدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا: ئى مۆمىنلەرنىڭ خەلىپىسى! گۇناھنى خالىمايدىغان ۋە گۇناھمۇ قىلمايدىغان ئادەم ئەۋزەلمۇ ياكى گۇناھ قىلىشنى خالىغان، بىراق ئۇنى ئەمەلدە قىلمايدىغان ئادەم ئەۋزەلمۇ؟ دەپ خەت يېزىلغان. شۇنىڭ بىلەن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: شەك ـ شۈبھىسىزكى، گۇناھ قىلىشنى خالىغان، بىراق ئۇنى ئەمەلدە قىلمىغانلار ئەۋزەلدۇر، ئەنە شۇنداق قىلغانلار ﴿**نىڭ دىللىرىنى اللە تەقۋا ئۈچۈن سىنىغان، ئۇلار مەغپىرەتكە ۋە كاتتا ساۋابقا (يەنى جەننەتكە) ئېرىشىدۇ**﴾ دەپ جاۋاپ يازغان.

* * * * * * *

إِنَّ ٱلَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَآءِ ٱلۡحُجُرَٰتِ أَكۡثَرُهُمۡ لَا يَعۡقِلُونَ ﴿٤﴾ وَلَوۡ أَنَّهُمۡ صَبَرُواْ حَتَّىٰ تَخۡرُجَ إِلَيۡهِمۡ لَكَانَ خَيۡرٗا لَّهُمۡۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٥﴾

شۈبھىسىزكى، سېنى ھۇجرىلار (يەنى پاك ئاياللىرىڭنىڭ تۇرالغۇ جايلىرى) ئارقىسىدىن تۋۋلايدىغانلارنىڭ تولىسى ئەقىلسىز كىشىلەردۇر[4]***.سەن ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىققىنىڭغا قەدەر ئۇلار سەۋر قىلىپ تۇرۇشسا، ئۇلار ئۈچۈن ئەلۋەتتە ياخشى بولاتتى، اللە ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر***[5].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ھۇجرىلارنىڭ ئارقىسىدىن تۋۋلايدىغان كىشىنى ئەيىبلەش توغرىسىدا

اللە تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ئۇنىڭ ئاياللىرىنىڭ ئۆيلىرى بولغان ھۇجرىلارنىڭ ئارقىسىدىن توۋلايدىغانلارنى ئەيىبلەپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**شۈبھىسىزكى، سېنى ھۇجرىلار (يەنى پاك ئاياللىرىڭنىڭ تۇرالغۇ جايلىرى) ئارقىسىدىن توۋلايدىغانلارنىڭ تولىسى ئەقىلسىز كىشىلەردۇر**﴾ ئادەتتە قالاق ئەرەبلەر شۇنداق قىلاتتى، اللە تائالا ئۇلارنى ئەدەپلىك بولۇشقا تەۋسىيە قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**سەن ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىققىنىڭغا قەدەر ئۇلار سەۋر قىلىپ تۇرۇشسا، ئۇلار ئۈچۈن ئەلۋەتتە ياخشى بولاتتى**﴾ يەنى ئۇنىڭدا ئۇلار ئۈچۈن دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئەلۋەتتە ياخشىلىق ۋە مەنپەئەت بار ئىدى. اللە تائالا ئۇلارنى اللە غا قايتىشقا ۋە تەۋبە قىلىشقا چاقىرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**اللە ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر**﴾ ئېيتىلىشچە، بۇ ئايەت ئەقرە ئىبنى ھابىس تەمىمى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەققىدە نازىل قىلىنغان.

ئىمام ئەھمەد، ئەقرە ئىبنى ھابىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىدۇكى، ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنى ھۇجرىلارنىڭ ئارقىسىدىن توۋلاپ: ئى مۇھەممەد! ئى مۇھەممەد! دېگەن. يەنە بىر

رىۋايەتتە: ئى اللہ نىڭ ئەلچىسى! دېگەن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا جاۋاب بەرمىگەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ: ئى اللہ نىڭ پەيغەمبىرى! ھەقىقەتەن مېنىڭ ماختىشىم ئەلۋەتتە چىرايلىقتۇر، ئەيىبلىشىمۇ ئەلۋەتتە قەبىھتۇر، دېگەندە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «غالىب ۋە بۈيۈك اللہ شۇنداق قىلىدىغان ئادەملەرنى ئەلۋەتتە ئەيىبلىدى» دېگەن جاۋابنى قايتۇرغان.

* * * * * * *

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن جَآءَكُمۡ فَاسِقُۢ بِنَبَإٖ فَتَبَيَّنُوٓاْ أَن تُصِيبُواْ قَوۡمَۢا بِجَهَٰلَةٖ فَتُصۡبِحُواْ عَلَىٰ مَا
فَعَلۡتُمۡ نَٰدِمِينَ ﴿٦﴾ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ فِيكُمۡ رَسُولَ ٱللَّهِۚ لَوۡ يُطِيعُكُمۡ فِي كَثِيرٖ مِّنَ ٱلۡأَمۡرِ لَعَنِتُّمۡ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ
حَبَّبَ إِلَيۡكُمُ ٱلۡإِيمَٰنَ وَزَيَّنَهُۥ فِي قُلُوبِكُمۡ وَكَرَّهَ إِلَيۡكُمُ ٱلۡكُفۡرَ وَٱلۡفُسُوقَ وَٱلۡعِصۡيَانَۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ
ٱلرَّٰشِدُونَ ﴿٧﴾ فَضۡلٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَنِعۡمَةٗۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ﴿٨﴾

ئى مۆمىنلەر! ئەگەر سىلەرگە بىر پاسىق ئادەم بىرەر خەۋەر ئېلىپ كەلسە، (ئىشنىڭ ھەقىقىتىنى بىلمەستىن بىرەر قەۋمنى رەنجىتىپ قويۇپ، قىلمىشىڭلارغا پۇشايمان قىلىپ قالماسلىقىڭلار ئۈچۈن، (ئۇ خەۋەرنى) ئېنىقلاپ كۆرۈڭلار[6]. بىلىڭلاركى، ئىچىڭلاردا رەسۇلۇللاھ (يەنى اللەنىڭ پەيغەمبىرى) بار، ئەگەر ئۇ نۇرغۇن ئىشلاردا سىلەرگە ئىتائەت قىلىدىغان بولسا، چوقۇم قىيىن ئەھۋالدا قالاتتىڭلار، لېكىن اللە سىلەرگە ئىماننى قىزغىن سۆيگۈزدى ۋە ئۇنى دىلىڭلاردا كۆركەم قىلدى، سىلەرگە پىسقنى، كۇفرىنى ۋە گۇناھنى يامان كۆرسەتتى، ئەنە شۇلار اللەنىڭ پەزلى ۋە نېمىتى بىلەن توغرا يولدا بولغۇچىلاردۇر. اللە ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر[7- 8].

ئەگەر بىر پاسىق ئادەم بىرەر خەۋەر ئېلىپ كەلسە، ئۇ خەۋەرنىڭ ھەقىقىتىنى ئېنىقلاپ كۆرۈشكە بۇيرۇغانلىقى توغرىسىدا

اللہ تائالا بۇ ئايەتتە پاسىق ئادەم ئېلىپ كەلگەن خەۋەرنى ئېنىقلاپ كۆرۈشكە بۇيرۇدى. شۇنداق قىلغاندا، ئۇنىڭ سۆزى بىلەن ھۆكۈم قىلىپ شۇ ئىشنىڭ ئۆزىدە يالغانچى ياكى خاتالاشقۇچى بولۇپ قېلىشتىن، ئۇنىڭ سۆزى بىلەن ھۆكۈم قىلغان كىشىنىڭ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئەگەشكەن ئادەم بولۇپ قېلىشىدىن ساقلانغىلى بولىدۇ.

اللہ تائالا ھەقىقەتەن بۇزغۇنچىلارنىڭ يولىغا ئەگىشىپ قېلىشتىن توستى. مۇشۇ جەھەتتىن بىر قىسىم ئۆلىمالار شەخسىيتى ئېنىق بولمىغان نامەلۇم كىشىنىڭ رىۋايىتىنى، ئۇنىڭ رىۋايەتتە پاسىقلىق قىلىش ئېھتىمالى بولغانلىقى ئۈچۈن، قوبۇل قىلىشنى رەت قىلغان. بۇ ئايەتنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبى ھەققىدىكى قىسسىدە نۇرغۇن رىۋايەتلەر بايان قىلىنغان بولۇپ، ئۇنىڭدىن ئەڭ ياخشى رىۋايەت ئىمام ئەھمەدنىڭ، بەنى مۇستەلەق قەبىلىسىنىڭ باشلىقى، مۆمىنلەرنىڭ ئانىسى جۇۋەيرىييە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئاتىسى ھارىس ئەبۇزىراردىن قىلغان رىۋايەتتۇر.

ھارىس ئەبۇ زىرار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: بىر كۈنى مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كەلدىم، ئۇ مېنى ئىسلامغا دەۋەت قىلدى، مەن ئىسلامغا كىردىم ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىكىنى تەستىق قىلدىم. ئۇ مېنى زاكات بېرىشكە دەۋەت قىلدى، مەن زاكات بېرىشنى قوبۇل قىلدىم ۋە : ئى اللہ

www.munber.org

نىڭ پەيغەمبىرى! مەن قەۋمىمگە قايتىپ بېرىپ ئۇلارنى ئىسلامغا كىرىشكە، زاكاتنى ئادا قىلىشقا چاقىرىمەن، كىم مېنىڭ چاقىرغىمنى قوبۇل قىلسا، ئۇنىڭ زاكىتىنى يىغىمەن. ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! مەن يىغقان زاكاتنى ساڭا ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن پالانى ۋاقىتتا ماڭا بىر ئەلچى ئەۋەتكىن، دېدىم.

ھارىس دەۋىتىنى قوبۇل قىلغانلاردىن زاكاتنى يىغقان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا ئەلچى ئەۋەتىشكە بەلگىلىگەن ۋاقىت يېتىپ كەلگەن چاغدا، دېيىشكەن ئەلچى ھارىسنىڭ قېشىغا كەلمىگەن. ھارىس چوقۇم الله تائالا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى غەزەپلىنىدىغان بىر ئىش يۈز بەردى دەپ ئويلاپ، قەۋمىنىڭ چوڭلىرىنى چاقىرىپ، ئۇلارغا: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەن يىغقان زاكاتنى ئېلىپ كېتىش ئۈچۈن ماڭا ئەلچىسىنى ئەۋەتىشكە ۋاقىت توختىتىپ بەرگەن ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋەدىگە خىلاپلىق قىلمايدۇ، ئۇنىڭ ئەلچىسىنى ئەۋەتمەسلىكتە چوقۇم ئاچچىقلانغان بىر ئىش بار دەپ قارايمەن. يۈرۈڭلار بىز بىرلىكتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا بارايلى، دېدى.

ئەسلىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بەلگىلىگەن ۋاقىتتا ۋەلىد ئىبنى ئوقبەنى ھارىسنىڭ قېشىغا، ئۇ يىغقان زاكاتنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن ئەۋەتكەن ئىدى. ۋەلىد يولغا يۈرۈپ كەتتى. ئۇ يېرىم يولغا يېتىپ بارغان چاغدا ئۆزىچە قورقۇپ قىلىپ ئارقىغا ياندى. ئۇدۇل پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! ھارىس زاكاتنى ماڭا بەرمىدى ۋە مېنى ئۆلتۈرمەكچى بولدى، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام غەزەپلەندى، ئۇ ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغا قارشى قوشۇن ئەۋەتتى، ھارىس ئادەملىرى بىلەن يېتىپ كەلدى. قوشۇن يولغا چىقىپ مەدىنىدىن ئايرىلىشىغا ئۇلارغا ھارىس ئۇچرىدى. ئۇلار: بۇ ھارىس، دېيىشتى. ھارىس ئۇلارغا يېقىنلاشقان چاغدا، ئۇلارغا: كىمگە قارشى ئەۋەتىلدىڭلار؟ دېدى. ئۇلار: ساڭا، دېدى. ھارىس: نېمىشقا؟ دېدى. ئۇلار: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساڭا ۋەلىد ئىبنى ئۇقبەنى ئەۋەتكەن ئىدى، ئۇنىڭ ئېيتىشىچە سەن ئۇنىڭغا زاكاتنى بەرمەپسەن، تېخى ئۇنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇپسەن، دېدى. ھارىس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ياق، مۇھەممەدنى ھەق پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن زات بىلەن قەسەمكى، مەن ۋەلىدنى پەقەت كۆرمىدىم، ئۇ مېنىڭ قېشىمغا كەلمىدى، دېدى.

ھارىس رەسۇلۇللاھنىڭ قېشىغا كىرگەن چاغدا ئۇ ئۇنىڭغا: «زاكاتنى بەرمەي ئەلچىمنى ئۆلتۈرمەكچى بولدۇڭمۇ؟» دېدى. ئۇ : ياق، سېنى ھەق پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن زات الله بىلەن قەسەمكى، مەن ئۇنى كۆرمىدىم، ئۇ مېنىڭ قېشىمغىمۇ كەلمىدى، مەن پەقەت سېنىڭ ئەلچىڭ كەلمىگەنلىكى ئۈچۈنلا، الله تائالا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنى غەزەپلەندۈرىدىغان بىر ئىشنىڭ بولۇپ قېلىشىدىن قورقۇپ بۇ تەرەپكە يول ئالدىم، دېدى. شۇنىڭ بىلەن سۈرە ھۇجۇراتتىكى: ﴿**ئى مۆمىنلەر! ئەگەر سىلەرگە بىر پاسىق ئادەم بىرەر خەۋەر ئېلىپ كەلسە، (ئىشنىڭ ھەقىقىتىنى) بىلمەستىن بىرەر قەۋمنى رەنجىتىپ قويۇپ، قىلمىشىڭلارغا پۇشايمان قىلىپ قالماسلىقىڭلار ئۈچۈن، (ئۇ خەۋەرنى) ئېنىقلاپ كۆرۈڭلار. بىلىڭلاركى، ئىچىڭلاردا رەسۇلۇللاھ (يەنى اللهنىڭ پەيغەمبىرى) بار، ئەگەر ئۇ نۇرغۇن ئىشلاردا سىلەرگە ئىتائەت قىلىدىغان بولسا، چوقۇم قىيىن ئەھۋالدا قالاتتىڭلار، لېكىن الله سىلەرگە ئىماننى قىزغىن سۆيگۈزدى ۋە ئۇنى دىلىڭلاردا كۆركەم قىلدى، سىلەرگە پىسقىنى، كۇفرىنى ۋە گۇناھنى يامان كۆرسەتتى، ئەنە شۇلار اللهنىڭ پەزلى ۋە نېمىتى بىلەن توغرا يولدا بولغۇچىلاردۇر. الله ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر**﴾ دېگەن ئايەتلەر نازىل بولدى[1].

---

[1] بۇ قىسسىدىكى ۋەلىد ئىبنى ئۇقبەنىڭ ئىسمىدا خاتالىق بار، چۈنكى بۇ قىسسە بەنى مۇستەلىق غازىتىدىن كېيىن ئانچە ئۇزاق ئۆتمەيلا يۈز بەرگەن. بەنى مۇستەلىق غازىتى بولسا ھىجرىيەنىڭ 5 - ياكى 6 - يىلى شەئبان ئېيىدا يۈز بەرگەن ئىدى. ۋەلىد ئىبنى ئۇقبە بولسا ھىجرىيەنىڭ 8 - يىلى مەككە پەتھى بولغاندىن كېيىن رامزان ئېيىدا ئىسلامغا كىرگەن (بۇ تەپسىرنىڭ ئەرەبچە نۇسخىسىدىكى ئىزاھاتنىڭ تەرجىمىسىدۇر).

www.munber.org

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھۆكمىنىڭ ئەڭ پايدىلىق ھۆكۈم ئىكەنلىكى توغرىسىدا

﴿**بىلىڭلاركى، ئىچىڭلاردا رەسۇلۇللاھ (يەنى اللەنىڭ پەيغەمبىرى) بار**﴾ يەنى بىلىشىڭلار كېرەككى، سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا الله نىڭ پەيغەمبىرى بار، ئۇنى ھۆرمەتلەڭلار، ئۇنىڭغا ئېھتىرام قىلىڭلار، ئۇنىڭ بىلەن ئەدەپلىك مۇئامىلىدە بولۇڭلار، ئۇنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنۇڭلار. ئۇ سىلەرگە نېمىنىڭ پايدىلىق ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلىدۇ، ئۇ سىلەرگە ئۆزەڭلاردىن بەك كۆيۈمچاندۇر، ئۇنىڭ سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردا چىقارغان ھۆكمى سىلەرنىڭ ئۆزەڭلارنىڭ چىقارغان ھۆكمىڭلاردىن مۇكەممەلدۇر. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿پەيغەمبەر مۆمىنلەرگە ئۇلارنىڭ ئۆز نەپسىلىرىدىنمۇ چارىدۇر﴾[1]

الله تائالا ئۇلارنىڭ پايدا ـ مەنپەئەتلىرىگە نىسبەتەن ئۇلارنىڭ چىقارغان ھۆكمىنىڭ ھۆكۈم بولالمايدىغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئەگەر ئۇ نۇرغۇن ئىشلاردا سىلەرگە ئىتائەت قىلىدىغان بولسا، چوقۇم قىيىن ئەھۋالدا قالاتتىڭلار**﴾ يەنى ئەگەر ئۇ سىلەر خالىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىدە سىلەرگە ئىتائەت قىلسا، ئىشلىرىڭلار ئەلۋەتتە تەسلەشكەن بولاتتى ۋە سىلەر قىيىن ئەھۋالدا قالاتتىڭلار، بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ ئەگەر ھەقىقەت (يەنى قۇرئان) ئۇلارنىڭ نەپسى خاھىشلىرىغا بويسۇنىدىغان بولسا، ئەلۋەتتە ئاسمانلار، زېمىن ۋە ئۇلاردىكى مەخلۇقاتلار خاراپ بولغان بولاتتى، ئۇنداق بولغىنى يوق، ئۇلارغا (ۋەز ـ نەسىھەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان) قۇرئاننى ئاتا قىلدۇق، ئۇلار ئۆزلىرىگە (ۋەز ـ نەسىھەت بولغان) قۇرئاندىن يۈز ئۆرۈيدۇ﴾[2]

﴿**لېكىن الله سىلەرگە ئىماننى قىزغىن سۆيگۈزدى ۋە ئۇنى دىلىڭلاردا كۆركەم قىلدى**﴾ يەنى الله تائالا روھىڭلارغا ئىماننى سۆيگۈزدى ۋە ئۇنى دىلىڭلارغا چىرايلىق كۆرسەتتى.

ئىسلام بىلەن ئىماننىڭ ئارىسىدىكى پەرق توغرىسىدا

﴿**سىلەرگە پىسقىنى، كۇفرىنى ۋە گۇناھنى يامان كۆرسەتتى**﴾ يەنى الله سىلەرگە كۇفرىنى، چوڭ گۇناھلاردىن ئىبارەت پىسقىنى ۋە بارلىق گۇناھلارنى ئۆچ كۆرسەتتى. بۇ ئايەت نېمەتنىڭ مۇكەممەل بولۇشى ئۈچۈن دەرىجىمۇ دەرىجە ئۆرلەشنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئەنە شۇلار اللەنىڭ پەزلى ۋە نېمىتى بىلەن توغرا يولدا بولغۇچىلاردۇر**﴾ يەنى مۇشۇ سۈپەت بىلەن سۈپەتلەنگۈچىلەر توغرا يولدا بولغۇچىلار بولۇپ، الله ھەقىقەتەن ئۇلارغا پايدىلىق بولغان توغرا يولنى ئاتا قىلغاندۇر.

ئىمام ئەھمەد، ئەبۇ رۇفائە زۇرەقىنىڭ ئاتىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئوھۇد ئۇرۇشى بولۇپ، مۇشرىكلار مەككىگە قايتىپ ماڭغان چاغدا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «تەپ ـ تەكشى بولۇپ سەپكە تۇرۇڭلار، مەن غالىب ۋە بۈيۈك پەرۋەردىگارىمغا ھەمدۇسانا ئېيتىمەن» دېدى. ساھابىلار ئۇنىڭ ئارقىسىدا سەپلەرگە تۇرۇپ بولغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دۇئاسىنى باشلاپ مۇنداق دېدى: «ئى الله! بارلىق ھەمدۇسانا ساڭا خاستۇر، ئى الله! سەن كەڭرى بەرگەننى ھېچ يىغىۋالغۇچى بولمايدۇ، سەن يىغىۋالغاننى ھېچ كەڭرى بەرگۈچى بولمايدۇ. سەن گۇمراھ قىلغان ئادەمنى ھېچكىم ھىدايەت قىلالمايدۇ، سەن ھىدايەت قىلغاننى ھېچكىم گۇمراھ قىلالمايدۇ. سەن توسقاننى ھېچكىم بېرەلمەيدۇ، سەن بەرگەننى ھېچكىم توسۇپ قالالمايدۇ. سەن رەھمىتىڭدىن يىراق قىلغاننى ھېچكىم رەھمىتىڭگە يېقىنلاشتۇرالمايدۇ، سەن رەھمىتىڭگە يېقىن قىلغاننى ھېچكىم يىراقلاشتۇرالمايدۇ. ئى الله! بىزگە

[1] سۈرە ئەھزاب 6 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە مۆمىنۇن 71 ـ ئايەت.

www.munber.org

بەرىكەتلىرىڭنى، مەرھەمىتىڭنى، پەزلىڭنى ۋە رىزقىڭنى كەڭرى يايغىن. ئى اﷲ! بىز ھەقىقەتەن سەندىن تۇسالغۇغا ئۇچرىمايدىغان، تۈگەپ كەتمەيدىغان، دائىملىق نازۇ ـ نېمەتلىرىڭنى سورايمىز. ئى اﷲ! بىز ھەقىقەتەن سەندىن ئاچارچىلىق كۈنىدە نازۇ ـ نېمەتلىرىڭنى بېرىشىڭنى، قورقۇنچلۇق كۈنىدە خاتىرجەم قىلىشىڭنى سورايمىز. ئى اﷲ! بىز ھەقىقەتەن ساڭا سېغىنىپ سەن بىزگە ئاتا قىلغان نەرسىنىڭ يامانلىقىدىن ۋە سەن بىزنى مەنئى قىلغان نەرسىنىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەيمىز. ئى اﷲ ! بىزگە ئىماننى قىزغىن سۆيگۈزگىن، ئۇنى دىللىرىمىزدا كۆركەم قىلغىن، بىزگە كۇفرىنى، پىسقىنى ۋە گۇناھنى يامان كۆرسەتكىن، بىزنى توغرا يولدا بولغۇچىلاردىن قىلغىن، ئى اﷲ! بىزنى مۇسۇلمان ھالەتتە ۋاپات قىلدۇرغىن ۋە مۇسۇلمان ھالەتتە تىرىلدۈرگىن، بىزنى رەسۋا قىلماستىن ۋە پىتنىگە قالدۇرماستىن ياخشى ئادەملەرگە قوشقىن! ئى اﷲ! پەيغەمبەرلىرىڭنى ئىنكار قىلغان ۋە كىشىلەرنى يولىڭدىن توسقان كاپىرلارغا لەنەت قىلغىن! ئۇلارغا ئازابىڭنى چۈشۈرگىن! ئى اﷲ! ئى ھەق اﷲ! كىتاب بېرىلگەن كاپىرلارغا (يەنى يەھۇدىي ۋە ناسارالارغا) لەنەت قىلغىن! ››.

﴿اللەنىڭ پەزلى ۋە نېمىتى بىلەن﴾ يەنى بۇ اﷲ نىڭ ئۆز تەرىپىدىن سىلەرگە بەرگەن پەزلىدۇر ۋە ئۆز دەرگاھىدىن ئاتا قىلغان نېمەتتۇر. ﴿اللە ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر﴾ يەنى اﷲ كىمنىڭ ھىدايەتكە لايىق ئىكەنلىكىنى ۋە كىمنىڭ گۇمراھلىققا لايىق ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلگۈچىدۇر، سۆزلىرىنى، ئىشلىرىنى، شەرىئىتىنى ۋە ئالدىنئالا ئورۇنلاشتۇرۇشىنى ھېكمەت بىلەن ئېلىپ بارغۇچىدۇر.

* * * * * * *

وَإِن طَآئِفَتَانِ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱقْتَتَلُوا۟ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَهُمَا ۖ فَإِنۢ بَغَتْ إِحْدَىٰهُمَا عَلَى ٱلْأُخْرَىٰ
فَقَـٰتِلُوا۟ ٱلَّتِى تَبْغِى حَتَّىٰ تَفِىٓءَ إِلَىٰٓ أَمْرِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن فَآءَتْ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَهُمَا بِٱلْعَدْلِ وَأَقْسِطُوٓا۟ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ
ٱلْمُقْسِطِينَ ﴿٩﴾ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾

ئەگەر مۆمىنلەردىن ئىككى گۇرۇھ ئۇرۇشۇپ قالسا، ئۇلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەپ قويۇڭلار، ئەگەر ئۇلارنىڭ بىرى ئىككىنچىسىگە تاجاۋۇز قىلسا، تاجاۋۇز قىلغۇچى تاكى اللەنىڭ ھۆكمىگە قايتقانغا قەدەر (يەنى تاجاۋۇزنى توختاتقانغا قەدەر) ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشۇڭلار، ئەگەر ئۇلار (اللەنىڭ ئەمرىگە) قايتسا، ئۇلارنىڭ ئارىسىنى (ھېچبىر تەرەپكە يان باسماستىن) ئادىللىق بىلەن تۈزەپ قويۇڭلار، (ھەممە ئىشتا) ئادىل بولۇڭلار، اللە ھەقىقەتەن ئادىللارنى دوست تۇتىدۇ[9]. *مۆمىنلەر ھەقىقەتەن (دىندا) قېرىنداشلاردۇر، (ئۇرۇشۇپ قالسا) قېرىنداشلىرىڭلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەڭلار، رەھمەتكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن، اللەدىن قورقۇڭلار*[10].

ئۆز ئارا ئۇرۇشۇپ قالغان مۆمىنلەرنىڭ ئارىسىنى ياراشتۇرۇشقا ۋە تاجاۋۇز قىلغۇچى تەرەپكە قارشى ئۇرۇش قىلىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا

اﷲ تائالا بىر بىرى بىلەن ئۇرۇشۇپ قالغان ئىككى گۇرۇھ مۆمىنلەرنىڭ ئارىسىنى ياراشتۇرۇپ قويۇشقا بۇيرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئەگەر مۆمىنلەردىن ئىككى گۇرۇھ ئۇرۇشۇپ قالسا، ئۇلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەپ قويۇڭلار﴾ اﷲ تائالا ئۇلارنى ئۆلار ئۆز ئارا ئۇرۇشۇپ قالغان تۇرۇقلۇق "مۆمىنلەر" دەپ ئاتىدى. بۇ

www.munber.org

ئايەتنى ئىمام بۇخارى ۋە باشقىلار گۇناھ ھەر قانچە چوڭ بولغان تەقدىردىمۇ، ئىماندىن چىقىپ كەتمەيدىغانلىقىغا دەلىل قىلغان. ئۇلارنىڭ ھۆكمى ھەرگىز خاۋارىجلار ۋە ئۇلارغا ئەگەشكەن مۆئتەزىللەرگە ئوخشاش ئازغۇن گۇرۇھلار ئېتىقاندەك ئەمەستۇر.

ئىمام بۇخارى ھەسەندىن ئەبۇ بەكرەتە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر كۈنى خۇتبە ئوقۇدى، ئۇنىڭ بىلەن مۇنبەر ئۈستىدە ھەسەن ئىبنى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما بىللە بار ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىردە ئۇنىڭغا قارىسا، بىردە ئادەملەرگە قارايتتى. «مېنىڭ بۇ ئوغلۇم ھەقىقەتەن ئەڭ شەرەپلىك ئىنساندۇر، ئۇنىڭ بىلەن الله تائالا مۇسۇلمانلاردىن چوڭ ئىككى گۇرۇھنىڭ ئارىسىنى ياراشتۇرۇپ قويۇشى مۇمكىن» دېدى. بۇ ئىش پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئېيتقاندەك بولدى. شاملىقلار بىلەن ئىراقلىقلار ئارىسىدا ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئۇرۇشلار، قورقۇنچلۇق جەڭلەر بولغاندىن كېيىن الله تائالا ھەسەن ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ئارىسىنى ياراشتۇرۇپ قويدى.

﴿ئەگەر ئۇلارنىڭ بىرى ئىككىنچىسىگە تاجاۋۇز قىلسا، تاجاۋۇز قىلغۇچى تاكى اللەنىڭ ھۆكمىگە قايتقانغا قەدەر (يەنى تاجاۋۇزىنى توختاتقانغا قەدەر)﴾ يەنى تاكى الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىنىڭ ھۆكمىگە قايتقان ھەقنى ئاڭلىغان ۋە ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلغانغا قەدەر **﴿ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشۇڭلار﴾** بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى، ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ؛ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «قېرىندىشىڭغا مەيلى ئۇ زۇلۇم قىلغۇچى بولسۇن ياكى زۇلۇم قىلىنغۇچى بولسۇن، ياردەم قىلغىن» دېدى. مەن: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! زۇلۇم قىلىنغۇچىغىغۇ ياردەم قىلىمەن، زۇلۇم قىلغۇچىغا قانداقمۇ ياردەم قىلىمەن؟ دېدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «زۇلۇم قىلغۇچىنى زۇلۇم قىلىشتىن توسساڭ، ئەنە شۇ سېنىڭ ئۇنىڭغا ياردەم قىلغىنىڭ ھېسابلىنىدۇ» دېدى.

سەئىد ئىبنى جۇبەير مۇنداق دەيدۇ: ئەۋس قەبىلىسى بىلەن خەزرەج قەبىلىسى ئارىسىدا خورما قوۋزاقلىرى ۋە ئاياقلىرى بىلەن بىر - بىرىنى ئۇرۇش ھادىسىسى يۈز بەردى. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا بۇ ئايەتنى نازىل قىلىپ مۆمىنلەرنى ئۇلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەپ قويۇشقا بۇيرۇدى.

سۇددى مۇنداق دەيدۇ: ئەنسارىلاردىن ئىمران ئىسىملىك بىر ئادەم بار بولۇپ، ئۇنىڭ زەيد ئىسىملىك ئايالى بار ئىدى. بۇ ئايال تۇغقانلىرىنى زىيارەت قىلماقچى بولغاندا، ئۇنىڭ ئېرى ئۇنى ئۇنداق قىلىشتىن توسۇپ، ئۇنىڭ قېشىغا ئۇنىڭ تۇغقانلىرىدىن بىر ئادەمنىڭمۇ كىرمەسلىكى ئۈچۈن ئۇنى ئېگىز بىر ئۆيگە سولاپ قويدى. بۇ ئايال تۇغقانلىرىغا ئادەم ئەۋەتىپ ئەھۋالنى يەتكۈزدى. ئۇنىڭ تۇغقانلىرى كېلىپ ئۇنى ئېلىپ كېتىش ئۈچۈن سولاقلىق ئۆيدىن چۈشۈردى. ئېرى سىرتقا چىقىپ كەتكەن ئىدى. ئېرىنىڭ تۇغقانلىرى ياردەمگە ئادەم چاقىردى. شۇنىڭ بىلەن ئېرىنىڭ تاغىسىنىڭ باللىرى يېتىپ كېلىپ، بۇ ئايال بىلەن ئۇنىڭ تۇغقانلىرىنىڭ ئارىسىغا چۈشتى. ئۇلار بىر - بىرىنى ئىتتىرىشتى ۋە ئاياقلىرى بىلەن بىر - بىرىنى ئۇرۇشتى. ئاندىن ئۇلار ھەققىدە بۇ ئايەت نازىل بولدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلارغا ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇلارنىڭ ئارىسىنى ياراشتۇرۇپ قويدى. ئۇلارمۇ الله تائالانىڭ ھۆكمىگە قايتتى.

﴿ئەگەر ئۇلار (اللەنىڭ ئەمرىگە) قايتسا، ئۇلارنىڭ ئارىسىنى (ھېچبىر تەرەپكە يان باسماستىن) ئادىللىق بىلەن تۈزەپ قويۇڭلار، (ھەممە ئىشتا) ئادىل بولۇڭلار، الله ھەقىقەتەن ئادىللارنى دوست تۇتىدۇ﴾ يەنى ئۇلارنىڭ بەزىلىرى بەزى ئىشلاردا ئاشۇرۇۋەتكەن بولسا، ئۇنى ئادىللىق بىلەن توغرا بىر تەرەپ قىلىپ قويۇڭلار، **﴿الله ھەقىقەتەن ئادىللارنى دوست تۇتىدۇ﴾**.

ئىبنى ئەبۇھاتەم، ئابدۇللا ئىبنى ئەمرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ:«شەك - شۈبھىسىزكى، دۇنيادا ئادىللىق قىلغانلار قىيامەت كۈنى

www.munber.org

دۇنيادا قىلغان ئادىللىقى ئۈچۈن غالىب ۋە بۈيۈك اللە تائالانىڭ ئالدىدا مەرۋايىتتىن ياسالغان مۇنبەرلەرنىڭ ئۈستىدە بولىدۇ» بۇنى ئىمام نەسائىمۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿مۆمىنلەر ھەقىقەتەن (دىندا) قېرىنداشلاردۇر﴾ يەنى ھەممە مۆمىنلەر دىندا قېرىنداشتۇر. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «مۇسۇلمان مۇسۇلماننىڭ قېرىندىشىدۇر، ئۇلار بىر بىرىگە زۇلۇم قىلمايدۇ، ھالاكەتكە ئىتتىرمەيدۇ» ئىمام مۇسلىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ:«بىرەر بەندە قېرىندىشىغا ياردەمچى بولسا، اللە تائالا ئۇ بەندىگە ياردەمچى بولىدۇ». ئىمام مۇسلىم يەنە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئەگەر بىر مۇسۇلمان ئۆزىنىڭ قېرىندىشىغا ئۇ يوق يەردە دۇئا قىلسا، پەرىشتە: ئامىين (يەنى ئى اللە! ئىجابەت قىلغىن)! ساڭىمۇ ئۇ دۇئاغا ئوخشاش دۇئا بولسۇن! دەيدۇ». بۇ ھەقتە رىۋايەت قىلىنغان ھەدىسلەر ناھايىتى كۆپتۇر.

ئىمام مۇسلىم يەنە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مۆمىنلەر ئۆز ـ ئارا كۆيۈنۈش، ئۆزئارا مېھرى ـ شەپقەت يەتكۈزۈش ۋە ئۆزئارا سىلە ـ رەھىم قىلىشتا بىر تەنگە ئوخشايدۇ. ئەگەر تەننىڭ بىرەر ئەزاسىغا ئاغرىق يەتسە، تەننىڭ قالغان قىسمى قىزىتما ۋە ئۇيقۇسىزلىق بىلەن بىئارام بولىدۇ».

ئىمام بۇخارى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مۆمىننىڭ مۆمىنگە ياردەمدە بولۇشى بىر ـ بىرىنى ئۆز ـ ئارا چىڭىتىپ تۇرىدىغان بىناغا ئوخشايدۇ» پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ مىسالنى چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن بارماقلىرىنى بىر ـ بىرىگە كىرىشتۈرۈپ كۆرسەتكەن.

﴿مۆمىنلەر ھەقىقەتەن (دىندا) قېرىنداشلاردۇر، (ئۇرۇشۇپ قالسا) قېرىنداشلىرىڭلارنىڭ ئارىسىنى﴾ يەنى ئۇرۇشۇپ قالغان ئىككى گۇرۇھنىڭ ئارىسىنى ﴿تۈزەڭلار، رەھمەتكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن﴾ جىمى ئىشلىرىڭلاردا ﴿اللەدىن قورقۇڭلار﴾ اللە تائالادىن قورققان كىشىنىڭ اللە تائالانىڭ رەھمىتىگە ئېرىشىشى ئەمەلىيەتتۇر.

* * * * * * *

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا يَسۡخَرۡ قَوۡمٞ مِّن قَوۡمٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُونُواْ خَيۡرٗا مِّنۡهُمۡ وَلَا نِسَآءٞ مِّن نِّسَآءٍ
عَسَىٰٓ أَن يَكُنَّ خَيۡرٗا مِّنۡهُنَّۖ وَلَا تَلۡمِزُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَلَا تَنَابَزُواْ بِٱلۡأَلۡقَٰبِۖ بِئۡسَ ٱلِٱسۡمُ ٱلۡفُسُوقُ بَعۡدَ
ٱلۡإِيمَٰنِۚ وَمَن لَّمۡ يَتُبۡ فَأُوْلَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّـٰلِمُونَ ١١

ئى مۆمىنلەر! بىر قەۋم يەنە بىر قەۋمنى (يەنى بىر جامائە يەنە بىر جامائەنى، بىر ئادەم يەنە بىر ئادەمنى) مەسخىرە قىلمىسۇن، مەسخىرە قىلىنغان قەۋم (اللەنىڭ نەزىرىدە) مەسخىرە قىلغۇچى قەۋمدىن ياخشىراق بولۇشى مۇمكىن، سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىكى ئاياللارمۇ ئۆزئارا مەسخىرە قىلىشمىسۇن، مەسخىرە قىلىنغۇچى ئاياللار (اللەنىڭ دەرگاھىدا) مەسخىرە قىلغۇچى ئاياللاردىن ياخشىراق بولۇشى مۇمكىن، بىر ـ بىرىڭلارنى ئەيىبلىمەڭلار، بىر ـ بىرىڭلارنى يامان لەقەم بىلەن چاقىرماڭلار، ئىماندىن كېيىن پىسقى بىلەن ئاتاش (يەنى مۆمىننى پاسىق) دەپ ئاتاش نېمىدېگەن يامان! (مۇنداق نەھيى قىلىنغان ئىشلاردىن) تەۋبە قىلمىغانلار زالىملاردۇر﴿11﴾.

مەسخىرە قىلىش ۋە كەمسىتىشتىن توسۇش توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە كىشىلەرنى مەسخىرە قىلىشتىن ۋە ئۇلارنى زاڭلىق قىلىپ كەمسىتىشتىن توسىدۇ. بۇ ھەقتە ئىمام مۇسلىم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «كىبىرلىك قىلىش، دېگەنلىك ھەققە چوڭچىلىق قىلىش ۋە كىشىلەرنى ئەيىبلەشتىن ئىبارەتتۇر». يەنە بىر رىۋايەتتە: ..... كىشىلەرنى كەمسىتىشتىن ئىبارەتتۇر، دېيىلگەن. بۇ ھەدىستىكى كىبىرلىكتىن كۆزدە تۇتۇلغىنى كىشىلەرگە ھاقارەت قىلىش ۋە ئۇلارنى كەمسىتىشتىن ئىبارەتتۇر. مۇنداق قىلىش ھارامدۇر، كەمسىتىلگەن كىشىنىڭ اللە تائالانىڭ دەرگاھىدا كەمسىتكۈچىگە قارىغاندا قەدىر - قىممىتى چوڭراق بولۇشى ۋە مەسخىرە قىلغۇچىغا قارىغاندا اللە غا سۆيۈملۈكرەك بولۇشى مۇمكىن.

شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئى مۆمىنلەر! بىر قەۋم يەنە بىر قەۋمنى (يەنى بىر جامائە يەنە بىر جامائەنى، بىر ئادەم يەنە بىر ئادەمنى) مەسخىرە قىلمىسۇن، مەسخىرە قىلىنغان قەۋم (اللەنىڭ نەزىرىدە) مەسخىرە قىلغۇچى قەۋمدىن ياخشىراق بولۇشى مۇمكىن، سىلەرنىڭ ئاراڭلاردىكى ئاياللارمۇ ئۆزئارا مەسخىرە قىلىشمىسۇن، مەسخىرە قىلىنغۇچى ئاياللار (اللەنىڭ دەرگاھىدا) مەسخىرە قىلغۇچى ئاياللاردىن ياخشىراق بولۇشى مۇمكىن، بىر - بىرىڭلارنى ئەيىبلىمەڭلار﴾ يەنى كىشىلەرنى ئەيىبلىمەڭلار. ئەيىبلەش، سۆخەنچىلىك قىلىش ئەرلەرگە نىسبەتەن پەسكەشلىك ۋە لەنىتى ئىشتۇر.

بۇ ھەقتە اللە تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿كىشىلەرنى ئەيىبلىگۈچى سۆخەنچىگە ۋاي!﴾[1] ﴿غەيۋەتخور، سۆخەنچى...﴾[2] يەنى ئۇ كىشىلەرنى كەمسىتىدۇ، ھەددىدىن ئاشقان ھالدا باشقىلارنى ئەيىبلەيدۇ ۋە باشقىلارنىڭ ئارىسىدا گەپ توشۇپ سۆخەنچىلىك قىلىدۇ. شۇڭا اللە تائالا كىشىلەرنى بۇ رەزىل قىلمىشتىن توسۇپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿بىر بىرىڭلارنى ئەيىبلىمەڭلار﴾. ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، سەئىد ئىبنى جۇبەير، قەتادە، مۇقاتىل ۋە ئىبنى ھىببا قاتارلىقلار: بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى، تەنە قىلماڭلار دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى.

﴿بىر - بىرىڭلارنى يامان لەقەم بىلەن چاقىرماڭلار﴾ يەنى ئاڭلىغان چاغدا كىشىنى ئۇسال قىلىدىغان لەقەملەر بىلەن بىر - بىرىڭلارنى چاقىرىشماڭلار. ئىمام ئەھمەد، ئەبۇ جەبىير، ئىبنى زەھھاكنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ﴿بىر بىرىڭلارنى يامان لەقەم بىلەن چاقىرماڭلار﴾ دېگەن بۇ ئايەت بىزنىڭ ھەققىمىزدە يەنى بەنىي سەلەمە جەمەتى ھەققىدە نازىل بولغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مەدىنىگە كەلگەندە بىزنىڭ ئىچىمىزدىكى بارلىق ئەرلەرنىڭ ئىككى ياكى ئۈچ ئىسمى بار. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇلاردىن بىرىنى شۇ ئىسىملارنىڭ بىرى بىلەن چاقىرسا، ئۇلار: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! ئۇ بۇ ئىسىمدىن ئاچچىقلايدۇ، دەيتتى. شۇنىڭ بىلەن ﴿بىر بىرىڭلارنى يامان لەقەم بىلەن چاقىرماڭلار﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولدى. بۇنى ئىمام ئەبۇ داۋۇدمۇ رىۋايەت قىلغان.

﴿ئىماندىن كېيىن پىسقى بىلەن ئاتاش (يەنى مۆمىننى پاسىق) دەپ ئاتاش نېمىدېگەن يامان!﴾ يەنى سىلەر ئىسلامغا كىرگەن ۋە ئۇنى چۈشەنگەندىن كېيىن جاھىلىيەت ئەھلى بىر - بىرىنى چاقىرغاندەك، يامان لەقەملەر بىلەن چاقىرىش، پىسقى بىلەن ئاتاش نېمىدېگەن يامان! سۆيەت ﴿(مۇنداق نەھيى قىلىنغان ئىشلاردىن) تەۋبە قىلمىغانلار زالىملاردۇر﴾.

* * * * * * *

---

[1] سۈرە ھۇمەزە 1 - ئايەت.
[2] سۈرە قەلەم 11 - ئايەت.

www.munber.org

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱجۡتَنِبُواْ كَثِيرٗا مِّنَ ٱلظَّنِّ إِنَّ بَعۡضَ ٱلظَّنِّ إِثۡمٞۖ وَلَا تَجَسَّسُواْ وَلَا يَغۡتَب بَّعۡضُكُم بَعۡضًاۚ أَيُحِبُّ أَحَدُكُمۡ أَن يَأۡكُلَ لَحۡمَ أَخِيهِ مَيۡتٗا فَكَرِهۡتُمُوهُۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ تَوَّابٞ رَّحِيمٞ ﴿١٢﴾

ئى مۆمىنلەر! نۇرغۇن گۇمانلاردىن ساقلىنىڭلار (يەنى ئائىلىدىكىلىرىڭلارغا ۋە كىشىلەرگە گۇمانخورلۇق قىلماڭلار)، بەزى گۇمانلار ھەقىقەتەن گۇناھتۇر، (مۆمىنلەرنىڭ ئەيىبىنى) ئىزدىمەڭلار، بىر ـ بىرىڭلارنىڭ غەيۋىتىنى قىلماڭلار، سىلەرنىڭ بىرىڭلار ئۆلگەن قېرىندىشىڭلارنىڭ گۆشىنى يېيىشنى ياقتۇرامسىلەر؟ ئۇنى ياقتۇرمايسىلەر. اللّٰه تىن قورقۇڭلار. اللّٰه (تەۋبەقىلغۇچىلارنىڭ قىلغان) تەۋبىسىنى بەكمۇ قوبۇل قىلغۇچىدۇر، (ئۇلارغا) ناھايىتى مېھرىباندۇر﴿12﴾.

گۇمان قىلىشتىن توسۇش توغرىسىدا

اللّٰه تائالا بۇ ئايەتتە مۆمىن بەندىلىرىنى ئائىلىدىكىلەرگە، تۇغقانلارغا ۋە كىشىلەرگە ئورۇنسىز تۆھمەت قىلىش ۋە خىيانەت قىلىش سەۋەپچى بولىدىغان نۇرغۇن گۇمانلارنى قىلىشتىن توسىدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ بەزىسى ئېغىر گۇناھتۇر. گۇناھكار بولۇپ قېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن نۇرغۇن ئورۇنسىز گۇمانلاردىن ساقلىنىش كېرەك. مۆمىنلەرنىڭ خەلىپىسى ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنداق دېگەن: قېرىندىشىڭنىڭ ئاغزىدىن چىققان ھەر قانداق سۆزنى ياخشى گۇمان قىلغىن، سەنمۇ ئۇ سۆز ئۈچۈن ياخشىلىقتا نىسۋەتنى ئالىسەن.

ئىمام مالىك، ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «گۇمان قىلىشتىن ساقلىنىڭلار، گۇمان ھەقىقەتەن ئەڭ يالغان سۆزدۇر. بىر ـ بىرىڭلارنىڭ ئەيىبىنى ئىزدىمەڭلار، ئۇنى ئۇ ئوقۇشنى تەلەپمۇ قىلماڭلار ئۆزئارا بەسلەشمەڭلار، ھەسەت قىلىشماڭلار، دۈشمەنلەشمەڭلار ۋە ئاداۋەتلەشمەڭلار، قېرىنداشلارچە اللّٰه نىڭ بەندىلىرى بولۇڭلار». بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى، مۇسلىم ۋە ئەبۇ داۋۇد قاتارلىقلارمۇ رىۋايەت قىلغان.

ئىمام مۇسلىم ۋە تىرمىزى، ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ:« ئاراڭلاردىكى سىلە ـ رەھىمنى ئۈزۈپ قويماڭلار، ئۆز ئارا ئاداۋەتلەشمەڭلار، دۈشمەنلەشمەڭلار ۋە ھەسەت قىلىشماڭلار، قېرىنداشلارچە اللّٰه نىڭ بەندىلىرى بولۇڭلار. قېرىندىشىغا ئاداۋەت تۇتۇپ، ئۇنى ئۈچ كۈندىن ئارتۇق تاشلىۋېتىشى مۇسۇلمانغا ھالال ئەمەس».

﴿**(مۆمىنلەرنىڭ ئەيىبىنى) ئىزدىمەڭلار**﴾ بۇ ھەقتە ئىمام بۇخارى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ:« بىر ـ بىرىڭلارنىڭ ئەيىبىنى ئىزدىمەڭلار، ئۇنى ئوقۇشنى تەلەپ قىلماڭلار، ئۆز ئارا دۈشمەنلەشمەڭلار ۋە ئاداۋەتلەشمەڭلار، قېرىنداشلارچە اللّٰه نىڭ بەندىلىرى بولۇڭلار».

﴿**بىر ـ بىرىڭلارنىڭ غەيۋىتىنى قىلماڭلار**﴾ بۇ ئايەت غەيۋەت قىلىشتىن توسقان ئايەتتۇر. ئىمام ئەبۇ داۋۇد، ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن: ئى اللّٰه نىڭ پەيغەمبىرى! غەيۋەت دېگەن نېمە؟ دەپ سورالغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى چۈشەندۈرۈپ: «غەيۋەت قېرىندىشىڭنى ئۇ يامان كۆرىدىغان نەرسە بىلەن تىلغا ئېلىشىڭدۇر» دېگەن. ئۇنىڭدىن: ئېيتقىنكى، ئەگەر مەن دېگەن سۆپەت قېرىندىشىمدا تېپىلسىچۇ؟ دەپ سورالغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئەگەر سەن دېگەن نەرسە ئۇنىڭدا تېپىلسا، ھەقىقەتەن ئۇنىڭ

www.munber.org

غەيۋەتنى قىلغان بولسەن، ئەگەر سەن دېگەن نەرسە ئۇنىڭدا تېپىلمىسا، ھەقىقەتەن ئۇنىڭغا بوھتان چاپلىغان بولىسەن» دېگەن. بۇ ھەدىسنى ئىمام تىرمىزىمۇ رىۋايەت قىلغان.

غەيۋەت قاتتىق چەكلەنگەن، شۇڭا بۇيۇك ۋە يۈكسەك الله ئۇنى ئۆلۈك ئىنساننىڭ گۆشىنى يېيىشكە ئوخشىتىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿سىلەرنىڭ بىرىڭلار ئۆلگەن قېرىندىشىڭلارنىڭ گۆشىنى يېيىشنى ياقتۇرامسىلەر؟ ئۇنى ياقتۇرمايسىلەر﴾ يەنى قېرىنداشلىرىڭلارنىڭ گۆشىنى يېيىشنى تەبئىي جەھەتتە ياقتۇرمىغىنىڭلاردەك غەيۋەتنىمۇ شەرئىي جەھەتتە ياقتۇرماڭلار. چۈنكى، غەيۋەت قىلىشنىڭ ئازابى ئۆلۈك ئىنسانلارنىڭ گۆشىنى يېيىشنىڭ ئازابىدىن قاتتىقتۇر. بۇ تەمسىل ئىنسانلارنى غەيۋەت قىلىشتىن يىرگەندۈرۈش ۋە ئۇنىڭدىن قورقىتىش ئۈچۈن بايان قىلىنغاندۇر. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سوغات بېرىپ، ئاندىن ئۇنى ياندۇرۇۋالغان كىشىنى مىسال قىلىپ مۇنداق دېگەن: «بەرگەن سوغاتنى ياندۇرۇۋالغۇچى قۇسۇپ ئاندىن قۇسۇقنى قايتا ئىچكەن ئىتقا ئوخشايدۇ» پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «يامان ئىش ھەقىقەتەن بىزگە ئۆلگە بولالمايدۇ» دېگەن.

ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، تىرمىزى ۋە ئەھمەد قاتارلىقلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋىدالىشىش خۇتبىسىدە مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلغان: «شەك - شۈبھىسىزكى، بىر - بىرىڭلارنىڭ قېنىنى تۆكۈش، مال - مۈلۈكىڭلارنى ئېلىۋېلىش ۋە ئابرۇيۇڭلارنى تۆكۈش بۇ كۈنۈڭلار، بۇ ئېيىڭلار ۋە بۇ شەھىرىڭلارنىڭ ھۆرمىتىنى قىلماسلىق ھارام بولغىنىغا ئوخشاش ھارامدۇر».

ئىمام ئەبۇ داۋۇد، ئەبۇ ھۇرەيرىدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ:«ھەر قانداق بىر مۇسۇلمانغا يەنە بىر مۇسۇلماننىڭ مال - مۈلكىنى ئېلىۋېلىش، ئابرۇيىنى تۆكۈش ۋە قېنىنى تۆكۈش ھارامدۇر. ئىنسانغا مۇسۇلمان قېرىندىشىنى كەمسىتىش يېتەرلىك يامانلىقتۇر (يەنى گۇناھتۇر)».

ھاپىز ئەبۇ يەئلا، ئەبۇ ھۇرەيرىنىڭ تاغىسىنىڭ ئوغلىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مائىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! مەن زىنا قىلىپ سالدىم، دېگەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: ئارقىسىنى قىلىۋالدى. ھەتتا ئۇ سۆزىنى تۆت قېتىم تەكرارلىدى، بەشىنچى قېتىمدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «زىنا قىلدىڭمۇ؟» دېدى. ئۇ: ھەئە، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «زىنانىڭ نېمىلىكىنى بىلەمسەن؟» دېدى. ئۇ: ھەئە، بىر ئادەم ئايالغا ھالال يول بىلەن (يەنى نىكاھ بىلەن) كېلىدۇ، بىراق مەن ئۇنىڭغا ھارام بىلەن (يەنى نىكاھسىز) كەلدىم، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «بۇ سۆزۈڭ بىلەن نېمە دېمەكچىسەن؟» دېگەندە، ئۇ: مېنى گۇناھىمدىن پاكلاپ قويۇشۇڭنى تەلەپ قىلىمەن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئۇ نەرسەڭنى ئۇنىڭ ئۇ يېرىگە خۇددى سۈرمە پىلىكى سۈرمە قۇتىسىغا ياكى سۇ تارتىش چېلىكىنىڭ ئارغامچىسى قۇدۇققا كىرىپ كەتكەندەك كىرگۈزدىڭمۇ؟» دېگەندە، ئۇ: ھەئە، ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! دېدى. شۇنىڭ بىلەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى چالما - كېسەك قىلىشقا بۇيرۇدى. ئاندىن ئۇ چالما - كېسەك قىلىندى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىككى ئادەمنىڭ بىر - بىرىگە: بۇ ئادەمگە قارىمامسەن، الله ئۇنىڭ گۇناھىنى ياپقان تۇرسا، ئۇنىڭ كۆڭلى ئۇنى ئارامىغا قويماي تاكى ئۇ، ئىت چالما - كېسەك قىلىنغاندەك چالما - كېسەك قىلىنىپ كەتتى. دېيىشۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالدى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يولنى داۋام قىلىپ بىر ئېشەكنىڭ ئۆلۈكىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا: «پالانى بىلەن پۇستانى قېنى؟ سىلەر ئىككىڭلار چۈشۈپ بۇ ئېشەكنىڭ تېپىدىن يەڭلار» دېدى. ئۇ ئىككىسى: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! الله ساڭا مەغپىرەت قىلسۇن، بۇ يېيىلەمدۇ؟ دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ھازىر قېرىندىشىڭلارنى چىشلەپ تارتقىنىڭلار

www.munber.org

بۇنى يېيىشتىنمۇ ئېغىر گۇناھتۇر، مېنىڭ جېنىم ئىلكىدە بولغان زات الله بىلەن قەسەمكى، مائىز ھازىر ئەلۋەتتە جەننەتنىڭ ئۆستەڭلىرىدە چۆمۈلەۋاتىدۇ» دېدى.

ئىمام ئەھمەد، جابىر ئىبنى ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىز پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىلەن بىرگە ئىدۇق، توساتتىنلا تاپنىڭ سېسىق پۇرىقى كەلدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «بۇ پۇراقنىڭ نېمىلىكىنى بىلەمسىلەر؟ بۇ كىشىلەرنىڭ غەيۋىتىنى قىلىدىغانلارنىڭ سېسىق پۇرىقىدۇر» دېدى.

غەيۋەتخور بىلەن سۇخەنچىنىڭ تەۋبە قىلىش يولى توغرىسىدا

﴿الله دىن قورقۇڭلار﴾ يەنى الله سىلەرنى بۇيرۇغان ئىشلارنى قىلىپ ۋە مەنئى قىلغان ئىشلاردىن يېنىپ، الله غا تەقۋادارلىق قىلىڭلار، الله نىڭ سىلەرنى كۆزىتىپ تۇرىدىغانلىقىنى ئېسىڭلاردىن چىقارماڭلار ۋە ئۇنىڭدىن قورقۇڭلار. ﴿**الله(تەۋبەقىلغۇچىلارنىڭ قىلغان)تەۋبىسىنى بەكمۇ قوبۇل قىلغۇچىدۇر، (ئۇلارغا) ناھايىتى مېھرىباندۇر**﴾ يەنى الله تائالا تەۋبە قىلغان كىشىنىڭ تەۋبىسىنى بەكمۇ قوبۇل قىلغۇچىدۇر، الله تائالا تەرەپكە قايتقان ۋە ئۇنىڭغا تايانغان كىشىگە ناھايىتى مېھرىباندۇر.

كۆپ ساندىكى ئۆلىمالار: كىشىلەرنىڭ غەيۋىتىنى قىلغۇچىنىڭ تەۋبە قىلىشتىكى بىردىن - بىر يولى ئۇ غەيۋەت قىلىشتىن قەتئىي توختىشى ۋە قايتا غەيۋەت قىلماسلىققا بەل باغلىشى كېرەك، دەيدۇ. ئۆتۈپ كەتكەن غەيۋەتكە پۇشايمان قىلىش، تەۋبە قىلىش ئۈچۈن شەرت قىلىنامدۇ؟ دېگەن مەسىلىدە تالاش - تارتىش بار. ئۆلىمالار يەنە: غەيۋەتخور غەيۋىتىنى قىلغان كىشىدىن گۇناھىنى كەچۈرۈشنى تىلىشى كېرەك دەيدۇ.

باشقا ئۆلىمالار: غەيۋەتخورنىڭ تەۋبە قىلىشى ئۈچۈن غەيۋىتىنى قىلغان كىشىدىن گۇناھىنى كەچۈرۈشنى تىلىشى شەرت قىلىنمايدۇ، چۈنكى، ئۇنى ئۇنىڭغا بىلدۈرسە، ئۇ ئۇنىڭ غەيۋىتىنى قىلغانلىقىنى بىلمىگەن چاغدىكىدىن بەكرەك ئەزىيەت چېكىشى مۇمكىن دەپ قارايدۇ. ئۇنداقتا ئۇنىڭ تەۋبە قىلىش يولى شۇكى، ئۇ ئۇنىڭ غەيۋىتىنى قىلغان سورۇنلاردا ئۇنى ماختىشى، ئۇنىڭ ھەققىدە قىلىنغان غەيۋەتنى كۈچىنىڭ يېتىشىچە، رەت قىلىشى كېرەك. شۇنداق قىلغاندا غەيۋەت بىلەن ماختاش باراۋەر بولۇپ، ئىلگىرىكى غەيۋەتنىڭ گۇناھىدىن پاكلانغىلى بولىدۇ.

* * * * * * *

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَـٰكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَـٰكُمْ شُعُوبًا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓا۟ ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

ئى ئىنسانلار! سىلەرنى بىز ھەقىقەتەن بىر ئەر، بىر ئايالدىن، (ئادەم بىلەن ھەۋۋادىن ئىبارەت)بىر ئاتا بىر ئانىدىن ياراتتۇق. ئۆز ئارا تونۇشۇشۇڭلار ئۈچۈن سىلەرنى نۇرغۇن مىللەت ۋە ئۇرۇق قىلدۇق، ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار اللەنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېساپلىنىسىلەر (يەنى كىشىلەرنىڭ بىر - بىرىدىن ئارتۇق بولۇشى نەسەب بىلەن ئەمەس، تەقۋادارلىق بىلەن بولىدۇ)، اللە ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممىدىن خەۋەرداردۇر﴿13﴾.

پۈتۈن ئىنسانلارنىڭ ئادەم بىلەن ھەۋۋانىڭ بالىلىرى ئىكەنلىكى توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتتە ئىنسانلارغا ئۇلارنى بىر ئىنساندىن ياراتقانلىقىنى، شۇ ئىنساندىن ئۇنىڭ جۈپتىنى ياراتقانلىقىنى يەنى ئۇلارنى ئادەم ئەلەيھىسسالام بىلەن ھەۋۋادىن ياراتقانلىقىنى خەۋەر قىلىدۇ.

www.munber.org

الله تائالا ئۇلارنى نۇرغۇن مىللەت، ئۇرۇق، قەبىلە ۋە جەمەت قىلىپ ياراتتى. ئىنسانلارنىڭ ھەممىسى ئادەم ئەلەيھىسسالام بىلەن ھەۋۋا ئەلەيھىسسالامنىڭ لايدىن يەنى تۇپراقتىن يارىتىلغانلىقىغا نىسبەتەن شان ـ شەرەپتە باراۋەردۇر. ئۇلار پەقەت دىنىي ئىشلاردا بىر ـ بىرىدىن پەرقلىنىدۇ، ئۇ بولسىمۇ الله غا ئىتائەت قىلىش ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەگىشىشتىن ئىبارەتتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن الله تائالا غەيۋەت قىلىشنى، كىشىلەرنىڭ بىر ـ بىرىنى كەمسىتىشنى چەكلىگەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ئىنسانلىقتا ھەممىسىنىڭ باراۋەر ئىكەنلىكى ئەسلىتىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئى ئىنسانلار! سىلەرنى بىز ھەقىقەتەن بىر ئەر، بىر ئايالدىن، (ئادەم بىلەن ھەۋۋادىن ئىبارەت) بىر ئاتا بىر ئانىدىن ياراتتۇق ئۆز ئارا تونۇشۇشۇڭلار ئۈچۈن سىلەرنى نۇرغۇن مىللەت ۋە ئۇرۇق قىلدۇق**﴾ يەنى ھەر بىر ئادەم ئۆزىنىڭ ئۇرۇقىغا قايتىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئۆزئارا تونۇشۇش ھاسىل بولۇشى ئۈچۈن شۇنداق قىلدۇق. مۇجاھىد غالىب ۋە بۈيۈك الله نىڭ : ﴿**ئۆزئارا تونۇشۇشۇڭلار ئۈچۈن**﴾ دېگەن ئايىتىنى بۇ تونۇشۇش خۇددى پالانى پالانىنىڭ ئوغلىدۇر، پۈستانى قەبىلىدىندۇر دېيىلگەندەك تونۇشنى كۆرسىتىدۇ، دەپ تەپسىر قىلدى. سۇفيان سەۋرى مۇنداق دەيدۇ: ھەمىر قەبىلىسىگە مەنسۇپ ئەرەبلەر ئۆز يۇرتلىرىغا نىسبەت بېرىلەتتى، ھىجاز ئەرەبلىرى بولسا ئۆز قەبىلىلىرىگە نىسبەت بېرىلەتتى.

ھۆرمەتنىڭ تەقۋالىق بىلەن بولىدىغانلىقى توغرىسىدا

﴿**ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار اللەنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېساپلىنىسىلەر (يەنى كىشىلەرنىڭ بىر ـ بىرىدىن ئارتۇق بولۇشى نەسەب بىلەن ئەمەس، تەقۋادارلىق بىلەن بولىدۇ)**﴾ يەنى سىلەرنىڭ الله نىڭ دەرگاھىدا بىر بىرىڭلاردىن ئارتۇق بولۇشۇڭلار نەسەب بىلەن ئەمەس، پەقەت تەقۋادارلىق بىلەن بولىدۇ، بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن نۇرغۇن ھەدىسلەر رىۋايەت قىلىنغان.

ئىمام بۇخارى، ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن: قايسى ئىنسان ئەڭ ھۆرمەتلىكتۇر؟ دەپ سورالغاندا، ئۇ: « ئۇلارنىڭ ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرى الله تائالانىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىكتۇر » دەپ جاۋاپ بېرىدۇ. ساھابىلار: سەندىن بۇ ھەقتە سورىمىدۇق، دېدى. ئۇ: «الله تائالانىڭ پەيغەمبىرى يۈسۈف ئەڭ ھۆرمەتلىك ئىنساندۇر. ئۇ الله نىڭ پەيغەمبىرى ياقۇبنىڭ ئوغلى، ياقۇب الله نىڭ پەيغەمبىرى ئىسھاقنىڭ ئوغلىدۇر، ئىسھاق الله نىڭ دوستى ئىبراھىمنىڭ ئوغلىدۇر » دەيدۇ. ئۇلار يەنە: سەندىن بۇ ھەقتە سورىمىدۇق، دېدى. ئۇ: « ئۇنداقتا سىلەر مەندىن ئەرەبلەرنىڭ ياخشىلىرى توغرىسىدا سوراۋاتامسىلەر؟ » دەيدۇ. ئۇلار: ھەئە، دەيدۇ. ئۇ: « سىلەردىن جاھىلىيەت دەۋرىدە ياخشى بولغانلار، ئەگەر ئۇلار دىندا ئالىم بولسا، ئىسلامدىمۇ ياخشىلاردۇر » دەيدۇ.

ئىمام مۇسلىم، ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ:«الله تائالا ھەقىقەتەن سىلەرنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشلىرىڭلار ۋە مال ـ مۈلكۈڭلارغا قارىمايدۇ، ئۇ پەقەت سىلەرنىڭ دىللىرىڭلارغا ۋە ئەمەللىرىڭلارغا قارايدۇ».

ئىبنى ئەبۇ ھاتەم، ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىدۇ: مەككە پەتھى بولغان كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قەسۋا ئىسىملىك تۆگىسىنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ كەئبىنى تاۋاپ قىلىپ، رۇكنلارغا قولىدىكى ئەگمەچ ھاسىسىنى تەككۈزدى. ئۇ مەسچىتتە تۆگىسىنى چۆكتۈرىدىغان جاي تاپالماي ئاخىرى ئادەملەرنىڭ قوللىرىغا دەسسەپ تۇرۇپ تۆگىدىن چۈشتى. ئۇ تۆگىنى سىرتقا ئېلىپ چىقىپ، سۇ ئېقىنى ئىچىدە چۆكتۈردى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تۆگىسىنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ

www.munber.org

ئادەملەرگە خۇتبە سۆزلىدى. ئۇ ئالدى بىلەن الله تائالاغا لايىق رەۋىشتە ھەمدۇسانا ئوقۇدى، ئاندىن مۇنداق دېدى: «ئى ئىنسانلار! شەك - شۈبھىسىزكى، الله تائالا ئىچىڭلاردىكى جاھىلىيەت دەۋرىدىكى كىبىرلىكنى، ئاتا - بوۋىلار بىلەن پەخىرلىنىشنى يوقاتتى. ئىنسانلار ئىككىگە بۆلۈنىدۇ: بىرى ياخشى، تەقۋادار، الله نىڭ نەزىرىدە ئەڭ ھۆرمەتلىك ئادەمدۇر، يەنە بىرى ئەسكى، بەتبەخت، الله تائالانىڭ نەزىرىدە ئەڭ پەسكەش ئادەمدۇر. غالىب ۋە بۈيۈك الله مۇنداق دەيدۇ: ﴿**ئى ئىنسانلار! سىلەرنى بىز ھەقىقەتەن بىر ئەر، بىر ئايالدىن، (ئادەم بىلەن ھەۋۋادىن ئىبارەت)بىر ئاتا بىر ئانىدىن ياراتتۇق ئۆز ئارا تونۇشۇشۇڭلار ئۈچۈن سىلەرنى نۇرغۇن مىللەت ۋە ئۇرۇق قىلدۇق، ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار اللەنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېساپلىنىسىلەر (يەنى كىشىلەرنىڭ بىر ـ بىرىدىن ئارتۇق بولۇشى نەسەب بىلەن ئەمەس، تەقۋادارلىق بىلەن بولىدۇ)، الله ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممىدىن خەۋەرداردۇر**﴾ مەن سۆزۈمنى مۇشۇنىڭ بىلەن تۈگىتىمەن، الله تائالادىن ئۆزەمگە سىلەرگە ۋە مەغپىرەت تىلەيمەن».

﴿**الله ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھەممىدىن خەۋەرداردۇر**﴾ يەنى الله تائالا سىلەرنىڭ ھەممە ئەھۋاللىڭلارنى تولۇق بىلىپ تۇرغۇچىدۇر، ھەممە ئىشلىرىڭلاردىن تولۇق خەۋەرداردۇر، ئۇ خالىغان كىشىنى ھىدايەت قىلىدۇ. خالىغان كىشىنى گۇمراھ قىلىدۇ. خالىغان كىشىگە رەھمەت قىلىدۇ، خالىغان كىشىنى ئازابلايدۇ. خالىغان كىشىنى خالىغان كىشىدىن پەزىلەتتە ئارتۇق قىلىدۇ. الله ھەممىدە ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر، ھەممىنى ئوبدان بىلگۈچىدۇر ۋە ھەممىدىن تولۇق خەۋەرداردۇر.

نىكاھتا باراۋەرلىك[1] شەرت قىلىنمايدۇ دېگەن دېگەن قاراشتىكى ئۆلىمالار بۇ ئايىتى كەرىمنى ۋە بۇ ھەدىس شېرىپلەرنى دەلىل قىلىدۇ. ئۇلار: الله تائالانىڭ ﴿**ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار اللەنىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېساپلىنىسىلەر (يەنى كىشىلەرنىڭ بىر ـ بىرىدىن ئارتۇق بولۇشى نەسەب بىلەن ئەمەس، تەقۋادارلىق بىلەن بولىدۇ)**﴾ دېگەن ئايىتى بولغانلىقى ئۈچۈن نىكاھتا دىندىن باشقىسى شەرت قىلىنمايدۇ، دەپ قارايدۇ.

* * * * * * *

۞ قَالَتِ ٱلْأَعْرَابُ ءَامَنَّا ۖ قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا۟ وَلَـٰكِن قُولُوٓا۟ أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ ٱلْإِيمَـٰنُ فِى
قُلُوبِكُمْ ۖ وَإِن تُطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ لَا يَلِتْكُم مِّنْ أَعْمَـٰلِكُمْ شَيْـًٔا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾ إِنَّمَا
ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا۟ وَجَـٰهَدُوا۟ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِى سَبِيلِ
ٱللَّهِ ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلصَّـٰدِقُونَ ﴿١٥﴾ قُلْ أَتُعَلِّمُونَ ٱللَّهَ بِدِينِكُمْ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَمَا
فِى ٱلْأَرْضِ ۚ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾ يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا۟ ۖ قُل لَّا تَمُنُّوا۟ عَلَىَّ إِسْلَـٰمَكُم ۖ بَلِ
ٱللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَىٰكُمْ لِلْإِيمَـٰنِ إِن كُنتُمْ صَـٰدِقِينَ ﴿١٧﴾ إِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ
وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

[1] بۇنىڭدىن قىز ـ ئوغۇلنىڭ ياش قۇرام، مال ـ مۈلۈك، نەسەب ۋە باشقا جەھەتتىن باراۋەر بولۇشى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

www.munber.org

ئەئرابىلار: «ئىمان ئېيتتۇق» دەيدۇ، (ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، «(تېخى) ئىمان ئېيتمىدىڭلار ۋە لېكىن سىلەر بويسۇندۇق دەڭلار، ئىمان تېخى دىلىڭلارغا كىرمىدى، ئەگەر سىلەر اللەغا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلساڭلار، اللە سىلەرنىڭ ئەمەللىرىڭلاردىن ھېچ نەرسىنى كېمەيتىۋەتمەيدۇ، اللە ھەقىقەتەن(مۆمىنلەرگە) ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، (ئۇلارغا) ناھايىتى مېھرىباندۇر[14]. *شۈبھىسىزكى، (ھەقىقي) مۆمىنلەر اللەغا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىمان كەلتۈرگەن، ئاندىن (ئىمانىدا) شەك كەلتۈرمىگەن، ماللىرى بىلەن، جانلىرى بىلەن اللەنىڭ يولىدا جىھاد قىلغانلاردۇر، ئەنە شۇلار (ئىمان دەۋاسىدا) راستچىللاردۇر»*[15]. *(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، «(اللەغا دىنىڭلارنى (يەنى دىنىڭلارنى دىلىڭلارنىڭ تەستىق قىلغانلىقىنى) خەۋەر قىلامسىلەر؟ ھالبۇكى، اللە ئاسمانلاردىكىنى ۋە زېمىندىكىنى بىلىپ تۇرىدۇ، اللە ھەممە نەرسىنى بىلگۈچىدۇر»*[16]. *ئۇلار ساڭا مۇسۇلمان بولغانلىقىنى مىننەت قىلىدۇ، (ئۇلارغا) «سىلەر ماڭا مۇسۇلمان بولغانلىقىڭلارنى مىننەت قىلماڭلار، بەلكى اللە سىلەرنى ئىمانغا ھىدايەت قىلغانلىقىنى مىننەت قىلىدۇ، ئەگەر سىلەر راست (مۆمىن) بولساڭلار» دېگىن*[17]. *اللە ھەقىقەتەن ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى غەيبنى بىلىپ تۇرىدۇ، اللە سىلەرنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىڭلارنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر*[18].

مۆمىن بىلەن مۇسۇلماننىڭ ئارىسىدىكى پەرق توغرىسىدا

اللہ تائالا ئەمدىلا ئىسلامغا كىرگەن ئەئرابىلارنىڭ ئۆزلىرىگە ئىمان دەرىجىسىنى دەۋا قىلغانلىقىنى ئەيىبلەپ ۋە تېخى ئۇلارنىڭ دىللىرىدا ئىماننىڭ ئورنىمىغانلىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئەئرابىلار: «ئىمان ئېيتتۇق» دەيدۇ، (ئۇلارغا) ئېيتقىنكى، «(تېخى) ئىمان ئېيتمىدىڭلار ۋە لېكىن سىلەر بويسۇندۇق دەڭلار، ئىمان تېخى دىلىڭلارغا كىرمىدى﴾ بۇ ئايەت كەرىمدىن ئىماننىڭ ئىسلامغا قارىغاندا خاسراق ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ. بۇ، سۈننى ئەقىدىسىدىكى مۇسۇلمانلارنىڭ تۇتقان يولىدۇر. بۇنىڭغا يەنە جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەدىسى دەلىل بولالايدۇ. ئۇ دەسلەپتە ئىسلامنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى، ئاندىن ئىماننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى، ئاندىن ئېھساننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى سوراپ ئاممىبابلىقتىن خاسلىققا، خاسلىقتىن تېخىمۇ خاسراققا تەرەققي قىلغان ئىدى.

ئىمام ئەھمەد، سەئد ئىبنى ئەبۇ ۋەققاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام نۇرغۇن ئادەمگە خەزىنىدىن بىر نەرسىلەرنى تارقىتىپ بەردى، ئەمما بىر بولسا ھېچ نەرسە بەرمىدى. شۇنىڭ بىلەن سەئد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: ئى اللہ نىڭ پەيغەمبىرى! پالانى، پالانى قاتارلىق كىشىلەرگە بەردىڭ، ئەمما پالانىغا ھېچ نەرسە بەرمىدىڭ، ۋاھالەنكى ئۇ مۆمىندۇر، دېۋىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «بەلكى مۇسۇلماندۇر» دېدى. سەئد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇ سۆزنى تا ئۈچ قېتىم تەكرارلىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بولسا ھەر قېتىمدا «بەلكى مۇسۇلماندۇر» دەۋەردى. ئاندىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام «مەن خالىغان ئادەملەرگە نەرسە بېرىمەن، ئۇلاردىن ماڭا ئەڭ سۆيۈملۈك بولغان كىشىنى قالدۇرۇپ قويىمەن، ئۇنىڭغا ئۇنىڭ دوزاخقا دۈم چۈشۈپ كېتىشىدىن قورققانلىقىم ئۈچۈن، ھېچ نەرسە بەرمەيمەن» دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىممۇ رىۋايەت قىلغان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەقىقەتەن مۆمىن بىلەن مۇسۇلماننىڭ ئارىسىنى پەرقلەندۈردى. بۇ ئىماننىڭ ئىسلامغا قارىغاندا خاسراق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

بۇ پاكىتلار بۇ ئايەتتە تىلغا ئېلىنغان ئەنە شۇ ئەئرابىلارنىڭ مۇناپىق ئەمەسلىكىنى، ئۇلارنىڭ پەقەت مۇسۇلمان بولغانلىقىنى، ئىماننىڭ ئۇلارنىڭ دىللىرىغا مۇستەھكەم ئورنىمىغانلىقىنى، ئۇلار بولسا

www.munber.org

ئۆزلىرىگە ئۆزلىرى يەتكەن دەرىجىدىن يۇقىرى دەرىجىنى دەۋا قىلغانلىقىنى، شۇ سەۋەپتىن ئۇلارغا بۇ ھەقتە ئەدەب ئۆگىتىلگەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. يۇقىرىدىكى سۆزلەر ئىبنى ئاببا‌س رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما، ئىبراھىم نەخەئى ۋە قەتادە قاتارلىقلارنىڭ سۆزلىرىنىڭ خۇلاسە مەنىسىدۇر. ئىبنى جەرىرمۇ بۇ قاراشقا قوشۇلغان. ئەنە شۇ ئەئرابىلارغا پەقەت ئەدەب بىلدۈرۈش يۈزىسىدىن: ﴿**ئېيتقىنكى، «(تېخى) ئىمان ئېيتمىدىڭلار ۋە لېكىن سىلەر بويسۇندۇق دەڭلار، ئىمان تېخى دىلىڭلارغا كىرمىدى»**﴾ دېيىلدى، يەنى سىلەر تېخى ئىماننىڭ ھەقىقىتىگە يېتىپ بارمىدىڭلار.

﴿**ئەگەر سىلەر اللهغا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىتائەت قىلساڭلار، الله سىلەرنىڭ ئەمەللىرىڭلاردىن ھېچ نەرسىنى كېمەيتىۋەتمەيدۇ**﴾ يەنى سىلەرنىڭ ئەجرىڭلاردىن ھېچ نەرسىنى كېمەيتىۋەتمەيدۇ. بۇ ھەقتە الله تائالا مۇنداق دېگەن: ﴿ئۇلارنىڭ ياخشى ئەمەللىرىنى قىلچىمۇ كېمەيتىۋەتمەيمىز﴾[1].

﴿**الله ھەقىقەتەن**﴾ اللهغا تەۋبە قىلغان ۋە اللهغا قايتقان كىشىلەرگە ﴿**ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، (ئۇلارغا) ناھايىتى مېھرىباندۇر. شۈبھىسىزكى، (ھەقىقي) مۆمىنلەر اللهغا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىمان كەلتۈرگەن، ئاندىن (ئىماندا) شەك كەلتۈرمىگەن**﴾ ۋە قىلچە تەۋرەنمىگەن، بەلكى اللهغا ئىشىنىشتىن ئىبارەت بىر ھالەتتە مۇستەھكەم تۇرغان. ﴿**ماللىرى بىلەن، جانلىرى بىلەن اللهنىڭ يولىدا جىھاد قىلغانلاردۇر**﴾ يەنى ئۇلار ئىتائەت قىلىش، اللهنىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىش يولىدا جانلىرىنى ۋە ئەڭ ئېسىل ماللىرىنى سەرپ قىلغانلاردۇر. ﴿**ئەنە شۇلار**﴾ ئەگەر ئۆزلىرىنى مۆمىنلەر دېسە، ئۇلار دىللىرىدىكى ﴿**ئىمان دەۋاسىدا راستچىللاردۇر**﴾ ئۇلار پەقەت ئىمانى بولمىغان، بىراق ئېغىزلىرىدا ئاشكارا ئىمان دەۋاسىنى قىلغان بەزى ئەئرابىلارغا ھەرگىز ئوخشىمايدۇ.

﴿**(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، «اللهغا دىنىڭلارنى (يەنى دىنىڭلارنى دىلىڭلارنىڭ تەستىق قىلغانلىقىنى) خەۋەر قىلامسىلەر؟ ھالبۇكى، الله ئاسمانلاردىكىنى ۋە زېمىندىكىنى بىلىپ تۇرىدۇ، الله ھەممە نەرسىنى بىلگۈچىدۇر»**﴾ يەنى الله تائالاغا ئاسمان - زېمىندىكى چوڭ - كىچىك نەرسىلەردىن زەررىچىلىك نەرسىمۇ مەخپىي قالمايدۇ.

﴿**ئۇلار ساڭا مۇسۇلمان بولغانلىقىنى مىننەت قىلىدۇ، (ئۇلارغا) «سىلەر ماڭا مۇسۇلمان بولغانلىقىڭلارنى مىننەت قىلماڭلار»**﴾ دېگىن. يەنى ئەئرابىلار ئۆزلىرىنىڭ مۇسۇلمان بولغانلىقىنى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەگەشكەنلىكىنى ۋە ئۇنىڭغا ياردەم قىلغانلىقىنى مىننەت قىلىدۇ. الله تائالا ئۇلارغا رەددىيە بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(ئۇلارغا) «سىلەر ماڭا مۇسۇلمان بولغانلىقىڭلارنى مىننەت قىلماڭلار»**﴾ دېگىن. مۇسۇلمان بولغانلىقىڭلارنىڭ پايدىسى چوقۇم ئۆزەڭلارغا قايتىدۇ، بۇنىڭدا سىلەرگە قارىتا مىننەت قىلىش اللهغا خاستۇر.

﴿**بەلكى الله سىلەرنى ئىمانغا ھىدايەت قىلغانلىقىنى مىننەت قىلىدۇ، ئەگەر سىلەر راست (مۆمىن) بولساڭلار» دېگىن**﴾ مىننەت ھەققىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھۇنەيىن ئۇرۇشى بولغان كۈنى ئەنسارىلارغا مۇنداق دېگەن: «ئى ئەنسارىلار جامائەسى! مەن سىلەرنى گۇمراھلىق ھالىتىڭلاردا ئۇچراتقان ئىدىم، الله سىلەرنى مەن ئارقىلىق ھىدايەت قىلمىدىمۇ؟ سىلەر چېچىلاڭغۇ ئىدىڭلار، الله تائالا سىلەرنى مەن ئارقىلىق بىرلەشتۈرمىدىمۇ؟ سىلەر يوقسۇل ئىدىڭلار، الله سىلەرنى مەن ئارقىلىق باي قىلمىدىمۇ؟» پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەر بىر سۆزنى قىلغاندا ئۇلار: الله ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرى مىننەت قىلىشقا ئەڭ لايىقتۇر، دېيىشتى.

---

[1] سۈرە تۇر 21 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ھاپىز ئەبۇ بەكرى بەززار، ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بەنى ئەسەد قەبىلىسىدىكىلەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كېلىپ: ئى اللە نىڭ پەيغەمبىرى! بىز مۇسۇلمان بولدۇق، ئەرەبلەر سەن بىلەن ئۇرۇشتى، بىز بولساق سەن بىلەن ئۇرۇشمىدۇق، دېگەندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «شۈبھىسىزكى، ئۇلارنىڭ دىنى چۈشەنچىسى ئاز بولۇپ، شەيتان ئۇلارنىڭ تىللىرى بىلەن سۆزلەۋاتىدۇ» دېگەن ۋە بۇ ئايەت نازىل بولغان: **﴿ئۇلار ساڭا مۇسۇلمان بولغانلىقىنى مىننەت قىلىدۇ، (ئۇلارغا) «سىلەر ماڭا مۇسۇلمان بولغانلىقىڭلارنى مىننەت قىلماڭلار، بەلكى اللە سىلەرنى ئىمانغا ھىدايەت قىلغانلىقىنى مىننەت قىلىدۇ، ئەگەر سىلەر راست (مۆمىن) بولساڭلار» دېگىن﴾**.

اللە تائالا بارلىق مەخلۇقاتلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزىنىڭ تولۇق بىلىپ تۇرىدىغانلىقىنى ۋە ئۇلارنىڭ ھەممە ئەمەللىرىنى كۆزىتىپ تۇرىدىغانلىقىنى تەكرار خەۋەر قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: **﴿اللە ھەقىقەتەن ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى غەيبنى بىلىپ تۇرىدۇ، اللە سىلەرنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىڭلارنى كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر﴾**

شۇنىڭ بىلەن سۈرە ھۇجۇراتنىڭ تەپسىرى تۈگىدى

جىمى ھەمدۇسانا ۋە مەدھىيە اللە تائالاغا خاستۇر، تەۋپىق ۋە خاتالىقتىن ساقلاش اللە تائالا تەرىپىدىنلا بولىدۇ.

www.munber.org